

5.2. lecke: A természeti állapot Hobbes-nál

Hobbes (mint látni fogjuk, ha megvizsgáltuk Locke és Rousseau értelmezését) a **legpesszimistább a természeti állapot leírásában**. Ez azt is jelenti, hogy ő ítéli meg legsötétebben az emberi természetet. Szerinte **az emberi természetben nincsen semmilyen hajlam a jóra**, a másik ember szolgálatára, a segítségnyújtásra vagy az áldozathozatalra. **Minden ember természeténél fogva csak a saját életben maradására törekszik**. Ha ez valóban így van, akkor a természeti állapot, amikor semmi nem korlátozza az ember természetes törekvését és vágyait, egy nehezen elviselhető állapot.

„Az emberi természetben a viszálykodásnak három fő okát találjuk: először a versengést, másodsor a bizalmatlanságot, harmadszor a dicsvágyat. Az első arra indítja az embert, hogy nyereségért, a második, hogy biztonságért, a harmadik, hogy hírnévért törjön rá a másokra.” (XIII, 168)

Hobbes a természeti állapotot mindenkinek mindenki ellen viselt háborújaként írja le: ***bellum omnium contra omnes***. Ebben az állapotban mindenki a saját érdekét követi, és az emberek a természet elvei szerint úgy viselkednek egymással, mint a farkasok: ***homo homini lupus est***.

„Ez idő alatt örökös félelem uralkodik, az erőszakos halál veszélye fenyeget, s az emberi élet magányos, szegényes, csúnya, állatias és rövid” (XIII, 169)

Az emberek közötti egyenlőség

Hobbes szerint a természeti állapotban **minden ember egyenlő**.

„A természet egyenlő testi és szellemi képességekkel ruházott fel minket. (...) Az ember és ember közti különbség nem annyira jelentős, hogy ilyen alapon az egyik ember olyan előnyöket követelhesen magának, amelyekre egy másik éppoly joggal igényt nem tarthatna. (...) És ami a szellemi képességeket illeti, úgy vélem, hogy az emberek közti

egyenlőség még nyilvánvalóbb, mint a testi erő terén (XIII, 166).

Az egyenlőség a természetből ered. A természet alapján sem a testi erőben, sem a szellemi képességekben nincsenek akkora különbségek, hogy az cáfolná az egyenlőség elvét.

Az egyenlőségből viszont az következik, hogy mivel mindenki ugyanazokra a célokra törekszik, a természetes egyenlőség miatt mindenkinek hasonló esélye van elérni e célokat (életben maradás, biztonság, vagyoni javak stb.). Viszont ebből szükségszerűen következik, hogy **a természeti állapotban viszály alakul ki az emberek között.**

„Képességeink egyenlőségéből ered a céljaink elérésére irányuló remény egyenlősége. Következésképpen, ha két ember ugyanazt a dolgot óhajtja, amit azonban együttesen nem élvezhetnek, egymásnak ellenségei lesznek.” (XIII, 167)

Hobbes szerint mindebből az következik, hogy az embernek nem örömforrás másokkal együtt élni.

„Az embereknek az együttélés nem örömet, hanem ellenkezőleg, sok kellemetlenséget okoz, hacsak nincs egy olyan hatalom, amely mindannyiukat képes megfélemlíteni” (XIII, 167)

Mekkora különbség ez Arisztotelészhez képest, aki szerint az ember csak másokkal együtt lehet boldog, hiszen az ember közösségi lény! Ez az idézet egyrészt megmutatja, hogyan gondolkodik Hobbes az emberi természetről, másrészt azt is sejteti, hogyan tartja megoldhatónak a természetben szükségképpen kialakuló konfliktusokat: **egy olyan hatalomnak az emberek fölé rendelésével, amely megakadályozza, hogy az emberek viszálykodjanak egymással.**

A természeti állapotban **nincsen igazságosság**, azaz nincsen morál. Mivel nincsenek törvények, sem szabályok, semmi nem tesz különbséget a helyes és helytelen, a jó és a rossz cselekvés között. A természeti állapotban nincsen magántulajdon, csak addig, amíg meg tudja valaki szerezni, és meg tudja tartani a javait.

„Ebből a mindenki mindenki ellen folytatott háborújából következik az is, hogy semmi sem lehet igazságtalan. Mert a helyes és helytelen, az igazságos és igazságtalan fogalmáról ilyen körülmények között nem beszélhetünk. Ahol nincs közhatalom, ott nincs törvény, ahol nincsen törvény, ott nincs igazságtalanság. A háborúban az erőszak és a csalárdság sarkalatos erények.” (XIII, 170)

Hobbes-nak az a konklúziója, hogy **a természeti állapot elviselhetetlen**, és mivel egy állandó **háborús állapot**, ezért az ember legfőbb törekvésével, amely az életben maradásra irányul, alapvetően ellentétes.

„Ebből világosan következik, hogy ameddig nincsen közhatalom, amely

mindenkit kordában tart, addig az emberek olyan állapotban élnek, amit háborúnak nevezünk, ez pedig mindenki háborúja mindenki ellen” (XIII, 168).

Hobbes-nak több érve is van arra, hogy a természeti állapot erőszakos és elviselhetetlen:

- (1) Amikor elmegyünk otthonról, és őrizetlenül hagyjuk a házunkat, akkor bezárjuk. Hobbes szerint ezt azért tesszük, mert tudjuk, hogy az emberek, ha nem felügyeli őket senki, akkor tolvajokká és rablókká válnak, éppúgy, mint a természeti állapotban.
- (2) Amikor az államhatalom meggyengül, vagy összeomlik, pl. forradalomkor, vagy polgárháborús helyzetben, akkor az emberek fosztogatni kezdenek.

- (3) A szuverén uralkodók (államok) között mindmáig természeti állapot áll fenn, mondja Hobbes (ezt ma már a nemzetközi jog és az ENSZ megváltoztatta). Ez abból látszik, hogy ha háborúval egy terület meghódítható, akkor az uralkodók meghódítják.

A természetjog és a természeti törvények

Hobbes szerint van **természetjog** (*jus naturale*) és vannak **természeti törvények** (*lex naturalis*). Ez azt jelenti, hogy a természetben van **szabadság** és **kötelesség** is. Természetesen ez nem írott jog, és nem írott törvény, hanem olyan szabadság és kötelesség, amely az emberi természet elválaszthatatlan velejárója.

A jog azt a szabadságot jelenti, hogy megtehetünk-e valamit vagy sem, ezzel szemben a törvény azt határozza meg és teszi kötelességünké, hogy mit tegyünk, és mit ne tegyünk. A törvény és a jog tehát éppúgy különbözik egymástól, mint a kötelezettség és a szabadság. (XIV, 171. oldal).

Milyen szabadságot biztosít az embernek a természetjog?

„A természetjog mindenki számára azt a szabadságot jelenti, hogy önnön erejét saját akaratára szerint életének megoltalmazására használhatja, s következésképpen mindent megtehet, amit e cél érdekében saját megítélése és értelme szerint a legelőnyösebbnek tart” (XIV, 171)

Az emberi természet alapvető törekvése a létezésben magmaradásra irányul. Ez tehát a természetből fakad, következésképpen az embernek mindent

jogában áll megtenni, azaz mindent szabad, ami a létfenntartását biztosítja.

„A természeti háborús állapotban nincsen semmi olyasmi, amit bárki élete megoltalmazása érdekében ellenségeivel szemben esetleg fel ne használhatna, ezért ilyen körülmények között mindenkinek mindenre joga van, még mások testére is. (XIV, 172)

A természetjog, azaz a természetes szabadság e megfogalmazásából is jól látszik, hogy Hobbes szerint **a természeti állapotban nincsen morál**. Másként mondva: mindent meg szabad tenni, amit a saját létfenntartásom diktál, nincsen tilalom, nem kell tekintettel lennem másokra, mások testi épségére, életére, tulajdonára stb. Ezért a természeti állapotban nincsen igazságtalan cselekedet sem, hiszen nincsen tilalom, amely megszabná, mit nem szabad, azaz mit igazságtalan megtenni.

„És így mindaddig, míg ez a mindenkinek mindenre vonatkozó joga fennáll, senki, bármilyen erős vagy bölcs, nem lehet biztos abban, hogy végigéli-e azt az időt, amit a természet nekünk általában engedélyez.” (u.o.)

A természeti törvényeket az értelem írja elő, céljuk a **békeállapot** biztosítása, amely az élet fenntartását szolgálja. Hobbes több ilyen természeti törvényt is megnevez. Az első természeti törvény így hangzik:

„Az értelem előírása vagy általános szabálya, hogy mindenki békére törekedjék, ameddig csak annak elérésére reménye van, ha pedig erre nincs többé reménye, a háború minden eszközét igénybe veheti és felhasználhatja” (XIV, 172)

Ám az emberi természet, mint korábban láttuk, **nem alkalmas a béke megőrzésére**, hiába írják elő kötelességként a természeti törvények. Ezért azt embereknek be kell látniuk, hogy **a természeti állapot nem fenntartható állapot**. Ha életben akarnak maradni, akkor fel kell számolni azt. Létre kell hozni egy olyan hatalmat, amely akár erőszak árán is fenntartja a békét az emberek között.